

SAMENSTELLING BESTUUR

P.M. Kraan, voorzitter De Hietbrink 46 7824XTEmmen 0591-622306 P.Kraan@emmen.nl	A.F. Dekker, secretaris Laan van de Marel 501 7823 BM Emmen 0591-625893 a.f.dekker@home.nl	H. Jeurink, penningmeester Laan v/h Kwekebos 229 7823 KE Emmen 0591-626728 henk.jeurink@wanadoo.nl
---	--	---

M. Nicolai Dalerstraat 38 7843PEerm 06-25555188	W. Visscher Zijtak O. Z. 7 7833 AL Nieuw-Amsterdam 0591-551741	H.J. Joling Ensingwijk Z.Z. 41 7887 EZ Erica 0591-301402	Mevr. S.H.Hoek-Beugeling Min. Kan straat 13 7811 GN Emmen 0591-659968
--	---	---	--

LIDMAATSCHAP

t Het lidmaatschap bedraagt € 15,00 per jaar en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij voor 1 december van het lopende jaar schriftelijk is opgezegd bij de secretaris. Men ontvangt enkele keren per jaar de Kroniek en men is welkom tijdens de lezingen, die regelmatig worden georganiseerd.

In verband met kostenbeheersing verwachten we van u dat u uw contributie voor of in de eerste twee maanden van het betreffende verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaakt op het rekeningnummer 10.44.68.815 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.

BANKRELATIE

Rekeningnummer 1044.68.815, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe,
Laan v/h Kwekebos 229, 7823 KE Emmen

PUBLIC RELATIONS

M. Nicolai, Willinkplein 169, 7811 NA Emmen. Telefoon: 0591-617891

TIJDSCHRIFT

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe.
Prijs van 'Losse' nummers bedraagt € 2,50 per stuk

Redactie:

M. Nicolai Dalerstraat 38 7843 PE Erm 06-25555188	W. Visscher (eindredacteur) Zijtak O. Z. 7 7833 AL Nieuw-Amsterdam 0591-551741	J.H. Einhaus Havenstraat 68 7887 BR Erica 0591-301773
--	---	--

Lay-out

Tineke de Roo

tinekederoo@hetnet.nl

Gelieve eventuele kopij te zenden aan de eindredacteur, W. Visscher, Nieuw-Amsterdam.

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit dit tijdschrift mag alleen na daartoe voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie

INHOUD

Redactioneel.....	blz	1
Pim Mensingh Over een oude buurtschap.....	blz	2
G.H. Varwijk EDS-tramwagon 85 gerestaureerd.....	blz	8
J. te Winkel Scheuring in hervormd Emmen 1866-1868.....	blz	10
Sis Hoek Schenking door H. Slik te Almelo.....	blz	17
Boekbesprekingen.....	blz	19
Mededelingen.....	blz	20

REDACTIONEEL

Pim Mensingh schrijft over een oude Zuidoost-Drentse buurtschap als Den Oever, waar de tijd lang leek stil te staan en dat enkel door middel van zandwegen in verbinding stond met de 'buitenwereld'. Een nieuw verschijnsel was het snelverkeer, de tram, die Zuidoost-Drenthe rond 1900 uit haar isolement verlost. Gerard Varwijk verhaalt van de restauratie van een oude tramwagon, die vroeger in Z.O. Drenthe rondreed, maar lange tijd als schapenstal in een weiland stond. Maar ook zaken als kerken en scholen vormen natuurlijk een dankbaar onderwerp voor historisch geïnteresseerden. De predikant van de Grote Kerk van Emmen, Ds Hans te Winkel, onderzocht en beschreef de boeiende geschiedenis die vooraf ging aan de stichting van de evangelisatie (Kapelgemeente). De achtergronden en feiten blijken meer genuanceerd te zijn dan tot dusver werd aangenomen. In deze Kroniek verschijnt het eerste deel van zijn artikel "Scheuring in Hervormd Emmen 1866 - 1868.

Onlangs is interessant oud materiaal over het vroegere onderwijs te Emmen boven water gekomen. Het gaat hier om documentatie van de vroegere Emmense schoolmeester J. Slik. Uit zijn nalatenschap zijn veel wederwaardigheden uit zijn Emmense tijd over gebleven. Sis Hoek schrijft hierover.

W.V.

OVER EEN OUDE BUURSCHAP.

Door: B.J.Mensingh.

"Nog zuidelijker dan den Angelslo ligt het Emmer- of Bargermeer. Voor Drenthe, dat van moeder Natuur geen breede stroomen of wijd gestrekte wateren als pülegift mee kreeg, is dit meir nog al een aanzienlijke plas. Aan peilen en meten dachten wij niet; anders gaven wij u de gemiddelde diepte en den omtrek op. Dat er lekkere paling en baars in gevangen wordt, willen wij ook gaarne aantekenen, op verzoek van onzen gediensstigen gids en tot lokaas, des noods, voor alle vaderlandse gastronomen".

Dat schreven de podagrissen in 1843 over het meer waaraan de oude buurschap Den Oever op een hooggelegen uitloper van de Hondsrug aan de zuid-oostkant van Emmen was gelegen, 1.

Voordat de vervening een aanvang nam was Den Oever aan de oostzijde begrensd door het Oosterveld dat op zijn beurt weer deel uitmaakte van de Bargerven. Aan de westzijde lag een veel lager gebied waardoor het Bargermeer kon ontstaan terwijl de westkant van dit lage gebied weer overging in een parallellopende uitloper van dezelfde Hondsrug. Het tussen deze uitlopers gelegen gebied van ongeveer 400-500 ha afhankelijk van het jaargetijde- had een zodanige 'diepte' dat het op natuurlijke wijze een waterbassin kon vormen. Op deze wijze ontstond een watergebied dat werd aangeduid met de naam Bargermeer hoewel op oude kaarten ook de naam Emmer-meer - niet te verwarren met het Emmermeer aan de noordzijde van Emmen!- voorkomt. 2).

Dit artikel is tot stand gekomen naar aanleiding van een van de vele foto's die in het begin van de vorige eeuw gemaakt zijn door Jan Oosting, vader van de stichter van het huidige Dierenpark Emmen, Willem Sjuick Johannes Oosting. De in 1863 in Emmen geboren Oosting -overleden

in 1941- had niet alleen een intense belangstelling voor dieren, ook met het fotograferen van met name landelijke taferelen in de omgeving van zijn geboortedorp hield deze natuurliefhebber zich bezig. Zeker in die tijd een opvallende bezigheid! Een van zijn foto's ziet U onderstaand en is gemaakt 'op' Den Oever. Een aanleiding om ons te verdiepen in een aantal aspecten van de geschiedenis van deze buurschap. 3)

*Boerderij bij het Oevertbos
(foto Jan Oosting)*

Gelegen aan het water, is het zeer aannemelijk dat Den Oever een zeer oude nederzetting is. Vast staat dat Den Oever reeds in 1634 voorkomt op de kaart van Cornelis Pijnacker, in die periode waarschijnlijk woonachtig in Meppel. De Pijnacker-kaart is de oudste bekende kaart van Drenthe. De inwoners van Den Oever hebben in het verleden in hoofdzaak altijd geleefd van de landbouw. De landbouw-gronden bestonden uit twee essen: de Oevertes en de Oevertmanskamp. Eerstgenoemde lag achter het Oevertmansbos en bestond uit kleinere akkers met veldnamen als Torenakkers, Veenakkers en Kolvoornakkers; laatst genoemde es bestond uit de Voorste, Middelste en Achterste kampakker. De gronden leverden vooral aardappelen en rogge. In de jaren '30 van de vorige eeuw bedroeg de oppervlakte van het Oevertbos zelf ongeveer een hectare.

Kenmerkend waren de eiken- en berkenbomen met als ondergewas hulst en sporkenhout. Planten als zevenster, salomons-zegel, orchideeën en bosbes kwamen veelvuldig voor.

Met betrekking tot de fauna kwamen talrijke vogelsoorten -waar onder de nachtegaal en de wiewaal- voor.

In 1930 was Geert Oevermans -14 maart 1931 op 88-jarige leeftijd overleden- eigenaar van dit bos. Het gezin Oevermans-Blide woonde op dat moment in een meer dan honderd jaar oude boerderij die een brand in 1846 had overleefd. Verderop komen we hier op terug.

Op de hoogveengronden -gepacht van de markegenoten van Noord- en Zuidbarga- verbouwde men boekweit met het bijkomend voordeel dat dit product geen bemesting nodig had. 4). Tussen Den Oever en het meer lag de z.g. Kalverkamp, een perceel groenland dat als weide voor jonge kalveren werd gebruikt. In het meer zelf waren twee diepere gedeelten, de zogenaamde kollings. Zo kende men de Fokkenkolling en de Oevermanskolling of Oevermanskolk. In dit verband is het opmerkelijk dat in de volksmond Oranjedorp in vroegere jaren ook wel Kollingsveen werd genoemd.

Ereboog in 1947 t.g.v. 25 jarig bestaan School II (Bargermeerweg). "In de boog": boerderij Stel, verderop boerderij Pathuis. Helemaal links-gedeeltelijk- boerderij Harmannus Sikken

's Zomers werden de koeien geweid op de droogliggende hogere delen van het meer. Om het vee te bereiken moest men vaak tot aan het middel door het water waden. Midden in dit ondiepe meer lag overigens de zogenaamde grondeloze kuil die door vrijwel iedereen werd gemeden. Op verschillende plaatsen staken echter stukken land boven het water uit, waarnaar 's zomers de koeien werden

gedreven. Bij hoog water kwam het daarbij meermalen voor dat de boeren of koejongens die de dieren naar deze weideplaatsen brachten -en daar verder ook de hele dag verbleven- "zich geheel of gedeeltelijk moesten ontkleden om hun kleren droog te houden". 5) Op deze 'eilandjes' werd ook intens gezocht naar de eieren van de veel voorkomende watervogels. Vandaar ook de aanwezigheid van een eendenkooi bij Den Oever. Evenals de in het meer voorkomende vis werden ook de gevonden eieren door de inwoners van Den Oever geconsumeerd.

Door het droogvallen van het Bargermeer werd later het areaal landbouwgrond uitgebreid.

Dit laatste vond plaats in 1858 toen men met het graven van het Oranjekanaal vanaf Smilde Zuidbarga had bereikt. Men verkreeg toestemming het meer droog te leggen via een afwatering naar dit nieuwe kanaal.

Met deze drooglegging kwam er niet alleen een eind aan het veelvuldig consumeren van eieren en vis maar ook verdween het gebruik van palingvet voor de verlichting, zoals niet alleen de inwoners van Den Oever maar ook die van Angelslo gewend waren. De betekenis van de visvangst was voor de inwoners van Den Oever blijkbaar zo groot dat ze in het verleden een aanbod van een aantal "Haagsche Heren" om het visrecht te kopen voor f.300,= afsloegen. Met name paling kwam namelijk erg veel voor. Op 14 oktober 1940 vertelt J.Jipping aan A.Mulder: "Bijna elke maaltijd bestond uit vis. Vet werd door de inwoners niet gekocht daar deze vis rijk aan vet of traan was. Er waren geen mensen die alleen van de visvangst leefden. Ieder ging voor zich zelf vis vangen of steken, zoals het toen genoemd werd". 6).

Een gewoonte -hoewel niet specifiek voor Den Oever- die hier nog wel eens voorkwam, was het in een boom ophangen van de nageboorte -de zogenaamde hamel- van een veulen.

Des te hoger opgehangen des te fierder het dier zijn kop later omhoog zou houden.

Een beschadigde hamel was voor het dier niet zo best: hij -of zij- zou een moeilijk leven tegemoet gaan. Was de hamel door bijvoorbeeld een hond opgevreten dan zou hem -of haar- maar een kort leven beschoren zijn..

Na de drooglegging ontstond het probleem van de verdeling van de gronden. Men kwam tot de oplossing door de verdeling te laten afhangen van het aantal schapen dat een betrokken boer bezat.

"In het geval dat deze laatste in het bezit van bijvoorbeeld 400 schapen zou zijn en een veronderstelde grootte van het meer van 400 ha had deze boer recht op $\frac{4}{10} \times 100$ ha, dus 40 ha.", aldus de heer Jipping.

De berekening was waarschijnlijk in de praktijk erg ingewikkeld want tot een definitieve verdeling is het nooit gekomen. Wellicht was ook een juiste meting van de oppervlakte van de bodem van het meer niet zo eenvoudig want dat is er zelfs nooit van gekomen: het bleef voorlopig één 'mandielig' d.w.z. onverdeeld weidegebied. De gemeenschappelijke schapenweg, 200 meter liggend ten zuiden-oosten van de Angelsloërdijk, werd door de volmachten van de marke verkocht.

In 1665 vielen de troepen van de Duitse bisschop Christof Bernhard Freiherr von Galen -in de volksmond 'Bommen Berend' genoemd- ons land binnen. Door plundering en roof werd ook Emmen zwaar gehavend. Het verhaal gaat dat deze Hannoveraanse troepen twee bronzen klokken uit de kerk hadden geroofd. De bedoeling was de klok met de slee -het was hartje winter- over het Bargermeer te vervoeren maar men zakte in de zogenaamde Oevermans-kolk met klokken en al volledig door het ijs. De soldaten bleken nog wel in staat te zijn één klok mee te voeren. Het zware geval zouden ze op de terugweg in Wesuwe -vlak over de grens- hebben achtergelaten. Vooral bij vorstige, helder weer was de klok in Emmen soms te horen waarbij hij

door zijn droevige klank aangaf dat hij daar op een ongerechtigde wijze verzeild was geraakt en graag weer naar Emmen teruggehaald wilde worden..

In de periode 2e helft 19e eeuw-1e helft 20e eeuw ontstonden waardevolle landbouwgronden en werden boerderijen gebouwd op de voormalige bodem van het Bargermeer. Een van de eerste bewoners van het drooggelegde gebied was Harm Nijhof. Later nam zijn zoon Harm de boerderij over en bouwde een andere zoon, Geert, in 1914 een nieuwe boerderij. Op deze plaats vinden we nu de DRAKA-fabriek. Aan het begin van het huidige Bargermeerkanaal stond vroeger het boerderijtje van Mans Seubers, aan de zuidkant van het huidige industrieterrein dus. Naast het pand van de familie Seubers stond de boerenwoning van de familie Derks. Met de komst van de industrie omstreeks het jaar 1950 kreeg het gebied weer een andere functie, namelijk dat van industrie-terrein nadat zowel Angelslo als Den Oever pas op 19 december 1930 op het elektrisch net waren aangesloten.

Bewoning van Den Oever.

Voor wat betreft de bewoning van Den Oever hebben we er al op gewezen dat deze buurtschap naar alle waarschijnlijkheid reeds in de prehistorie werd bewoond. Zonder de pretentie te hebben naar volledigheid te streven willen we ingaan op de geschiedenis van een aantal families van wie sommige reeds voor de wisseling van de 17e eeuw/18e eeuw op Den Oever hebben gewoond.

Buiskool geeft aan dat als oudste familienamen die van Oevermans, Sikken en Christiaans kunnen worden genoemd. Doordat het dubbele woonhuis van Luchien Sikken en Albert Christiaans, evenals de boerderij van Roelof Oevermans in de avond van vrijdag 28 augustus 1846 door brand verloren ging, bleef er slechts één pand staan, dat overigens ook het eigendom was van de familie Christiaans. Dit pand werd

later bewoond door Geert Oevermans. De familie Christlaans vertrok naar De Maten, gelegen tussen Roswinkel en Ter Apel.

In het hoofdstuk Leven In het veen, voorkomende in Geschiedenis van Emmen en Zuidoost-Drenthe (Meppel-Amsterdam 1989) vermeldt A.Geitz dat in 1846 de woningen van Jan Rabbers, Albert Kristiaans en Hilligje Luikens, weduwe van Jacob Dijks, landbouwers op Den Oever, afbrandden.

"Voor de geleden schade, respectievelijk f.985,70, f.423,- en f. 629,- mochten ze een collecte houden -geen van drie was verzekerd- in de gemeenten van de kantons Assen en Hoogeveen, gedurende vier weken vanaf 9 november. De opbrengst, f.290,65 moest aan de burgemeester van Emmen afgedragen worden, die het geld verdeelde, respectievelijk f.90,-, 40,-, en f.60,-. Ieder kreeg dus ongeveer 10% van de geleden schade vergoed."

Als gevolg van de brand werd op een hoger, meer noordelijk gelegen terrein -ook wel De Hoven genoemd- met toestemming van de markegenoten van Emmen en Westenesch het aanvankelijk Nieuw Den Oever' gesticht dat uit vijf huizen bestond: drie voor de familie Oevermans, één voor de familie Sikken en één voor de familie Christiaans.7). Deze laatste zien we op de foto van Jan Oosting. Momenteel wordt het bewoond door de familie (Hendrik) Stel. Verderop komen we hier op terug.

De familie Oevermans had zich reeds voor 1800 op Den Oever gevestigd. De boerderij die in 1846 in vlammen opging, werd bewoond door een zoon van Geert Oevermans, Roelof geheten. Hij was gehuwd met Jantien Hilbrands. De boerderij-Sikken, die ook in vlammen opging, werd bewoond door Luigien Sikken, gehuwd met Aaltien Oevermans die toen reeds was overleden. De boerderij-Oevermans is tot 1976 blijven staan toen het pand opnieuw

door brand werd getroffen. Het is overigens wel weer opgebouwd.

Roelof en Jantien hadden vier zonen en één dochter: Geert (*1842), Roelof (*1844), Hindrikus (*1847) en Jantien (*1849) en Hendrik (*1851). Hendrik en Jantien namen in 1878 de boerderij over door hun broer Hindrikus uit te kopen. De laatste vertrok in genoemd jaar naar Amerika. Hendrik Oevermans blijft ongehuwd en zuster Jantien trouwt in 1884 met de in 1841 in Valthe geboren Mans Stel. Verderop komen we daar op terug. Geert trouwt met Trientje Blide, afkomstig uit Vlagtwedde. Heet echtpaar kreeg vier zonen t.w. Roelof (*1893), Jan (*1894), Berend (*1896), Trientje (*1899) en Geert (*1909). Opvallend is dat van deze kinderen alleen Berend in het huwelijksbootje stapt. Hij doet dat met Jantien Nessing. Zij krijgen twee kinderen: Jantje (*1929) en Geert (*1932).

In 1935 hebben de vier ongetrouwde kinderen de boerderij op Den Oever verlaten om een nieuwe aan de toenmalige Dordsestraat -nu Oude Meerdijk- tussen Angelslo en Bargerosterveld te laten bouwen.

Een andere bekende naam is die van de familie Sikken. Doordat Luigien Sikken (*1779) uit Exloo in mei 1806 met Hinderkien Oevermans (*1785) trouwt, komt de naam Sikken voor het eerst op Den Oever voor. Luigien en Hinderkien vestigen zich hier namelijk als landbouwers. Hinderkien was een dochter van Hindrik Oevermans en Annechien Brinks. Het is aannemelijk dat zij gaan inwonen bij de ouders van Hinderkien. Het echtpaar Sikken-Oevermans krijgt acht kinderen: Hindrik (*1807), Aaltien (*1810), Annechien (*1812), Jantien (*1815), Janna (*1817), Janna (*1819), Jan (*1821) en Hinderikus(*1824).

In het begin van de 19e eeuw was de familie Sikken in het bezit van twee boerderijen. Hendrik (1807-1868) was eigenaar van de ene, broer Jan bezat de andere.

Omdat de oudste zoon Hindrik ongehuwd blijft en de jongste zoon Hinderikus slechts 14 dagen oud wordt, blijft alleen Jan over om voor nageslacht te zorgen voor wat betreft de Sikken-familie op Den Oever.

Hij doet dat ook door in 1849 te trouwen met Aaltien Oevermans, dochter van Jan Oevermans en Stientien Gossen. Jan Sikken bereikt de hoge leeftijd van 86 jaar -hij overlijdt in 1907- terwijl echtgenote Aaltien op de dag af 45 jaar wordt: 18 juli 1828-18 juli 1873.

Uit hun verbintenis worden zes kinderen geboren: Luchien (*1851), Stientien (*1854), Hendrik (*1857), Jantien (*1861), Jan (*1864) en Jantje (*1868).

Jantje trouwt in 1890 met Wolter Ties uit Zuidbarge. De laatste overlijdt in 1907 op Den Oever. Dit echtpaar kwam op de boerderij van de ongehuwde Hendrik (*1857) Sikken, broer van Jantje. Het echtpaar Ties/Sikken hadden drie zoons en een dochter: Jans (*1890), Jan (*1894), Gezinus (*onbekend) en Stientje (*1896). De dochter van Jan Ties, Annie, is gehuwd met dhr. R(elus) ter Beek uit Coevorden, de huidige Commissaris van de Koningin in Drenthe.

Opmerkelijk is dat twee van deze zes kinderen, Stientien (*1854) en Jan (*1864) worden grootgebracht bij hun grootouders van moederszijde, Jan Sikken en Aaltje Oevermans.

Van de andere kinderen is het met name Hendrik die zijn hele leven op Den Oever blijft wonen waar hij tot 17 december 1896 samen met broer Luchien de boerderij beheert. Op genoemde datum komt de laatste namelijk "ongehuwd ten huize van zijn vader" te overlijden.

Jan die op twee maanden na -hij overlijdt in 1965 te Exloo- 101 jaar wordt, trouwt met Hillechien Elling uit laatstgenoemde plaats. Uit dit huwelijk wordt één dochter geboren: Hinderkien (*1903).

Terug naar de broer van Jan, Hendrik (*1857). Hij trouwt in 1890 met Hillechien Harms uit Noordbarge. Uit

dit huwelijk komen vijf kinderen voort: Aaltje (*1890), Margien (*1892), Jan (*1894) Luichina (*1898) en Harmannus (*1903). Het huwelijk van Jan met Hendrikje Wielens uit Oranjedorp werd gezegend met drie kinderen t.w. Hindrik (*1921), Geesje (*1925) en Hillegienus (*1930). Harmannus en Hillechien Wichers uit Zuidbarge kregen twee kinderen: Hindrik (*1931) en Gesina (*1934).

Harmannus overleed in 1995.

Op de foto, genomen door Oosting, zien wij op de voorgrond de boerderij van Harmannus Stel met daar achter het pand van Hendrik Sikken.

Van voor naar achteren: - boerderij Jans Ties - Harmannus Sikken - Roelof Stel

De familienaam Stel komt het eerst voor in 1884 wanneer -zoals dit reeds is aangegeven- Harmannus Stel uit Valthe trouwt met Jantien Oevermans, in 1849 op Den Oever geboren als dochter van Roelof Oevermans en Jantien Hilbrands. 8). Het echtpaar krijgt twee kinderen : Roelof Marissen (*1888) en Marinus Rudolfus (*1891). Roelof die later met Geesje Padding uit Erm trouwt, blijft als landbouwer op Den Oever wonen.

Roelof Stel (1888-1968) en Geesje Padding (1890-19982) (nov.196. 2

Marinus kiest voor een totaal ander beroep, n.l. griffier bij de Asser rechtbank. Hij huwt Anne Martens uit Emmen. Roelof en Geesje krijgen 5 kinderen, n.l. Harmannus (*1915), Jan (*1917), Jantje (*1924) Margaretha (*1929) en Hendrik, die als landbouwer momenteel in het ouderlijk huis woont, komt in 1932 ter wereld. Hij is gehuwd met Riena Kleef, van oorsprong afkomstig uit Roswinkel. Marinus en Anne hebben 3 kinderen: Jantje, Arendje en Herman Hendrik.

Als huishoudster trad Aaltje Boelen met haar buitenechtelijke zoon Geert bij Harmannus en Jantien Stel-Oevermans in dienst. Op deze wijze is de aanwezigheid van de familienaam Boelen op Den Oever te verklaren.

Uit de Emmer Courant van 19 november 1913 blijkt dat op 17 oktober van dat jaar Jan Boelen en Klaas van Wieren uit Den Oever tijdens cafébezoek Hendrik van Veenen met stokken in elkaar hebben geslagen vanwege het simpele feit dat Hendrik weigerde de twee inwoners van Den Oever op een borrel te trakteren. Boelen en Van Wieren kregen ieder een boete van f.20,=

Tenslotte nog enige familienamen. Zo vestigde zich in 1912 de familie Pathuis zich op Den Oever door een boerderijtje van landbouwer Schirring uit Zuidbarga te pachten. De laatste had vijf hectare heideveld aangekocht om dit stuk land met de bouw van een boerderij via verhuur productief te maken.

De familie Wessels, van oorsprong afkomstig uit Emmererfscheidenveen, kocht in 1920 acht hectare heideveld van landbouwer Strating uit Westenesch en liet op dit perceel een boerderij bouwen. Op dat moment stonden er op Den Oever zeven boerderijen, namelijk van de families Wessels, Boelen, Ties, Sikken, Stel, Pathuis en Wever. In verband met de aanleg van de autoweg Emmen-Klazienaveen midden jaren '50 van de 20e eeuw, werden vier daarvan gesloopt: die van de families Wessels,

Boelen, Ties en Sikken. Alleen boerderij-Stel, naast die van Sikken, is blijven staan waarop momenteel Hendrik Stel, -zoals reeds is aangegeven- een landbouwbedrijf voert. De andere twee nog bestaande boerderijen zijn woonboerderijen geworden. De boerderijen stonden en staan ook nu nog aan de Oevermansweg. In het kader van de Dienst Uitvoering Werken (de DUW) is deze weg in 1935 in zijn huidige vorm aangelegd. Vroeger liep de weg door tot Oranjedorp.

Op de grens met Oranjedorp staan twee boerderijen op gronden die in de 19e eeuw niet geschikt waren om te worden verveend. Hendrik Wielens, gehuwd met Geessien Pepping, kocht daarvan ongeveer 25 hectare en liet daar in 1874 een boerderij op bouwen. Hendrik en Geessien hadden twee zonen, Willem en Jan. De eerste nam de boerderij van zijn vader over terwijl Jan tegenover die van zijn vader een eigen boerderij liet bouwen.⁹). Hendrikje (*1896), de jongste dochter van Hendrik en Geessien Pepping, komt later op de boerderij van haar broer Jan wanneer ze trouwt met Jan Sikken(*1894), de zoon van Hindrik Sikken en Hillegien Harms.

Noten:

1). *Drie podagrissen. Drenthe in vluchtige en losse omtrekken geschetst. Koevorden 1843.*

2). *Was het Bargermeer aan de oostzijde begrensd door de hoge zandrug waarop Den Oever was gelegen, aan de noordkant was een dijk in de richting van Angelslo aangelegd, de Angelsloërdyk. Aan de westzijde liep de grens langs de huidige Bargermeerweg en zette zich voort in de richting van de oude weg tussen Noord- en Zuidbarga die weer op een hoge uitloper van de Hondsrug was gelegen. Ook de zuidkant van het meer liep tot aan het meest zuidelijk gedeelte van de Hondsrug. Hierdoor is te verklaren dat men het Oranjekanaal achter Zuidbarga langs heeft gegraven. In 1861 werd een begin gemaakt met het graven van een verbinding met de Hoogeveenschevaart, de z.g. Bladderswijk.*

3) *Voor een uitvoerige levensbeschrijving van Jan Oosting zie B.J.Mensingh Toen alles anders was Beilen 2002. Pagina 78 e.v.*

4). De gronden waarop boekweit werd verbouwd, werden in de periode april-mei in lange, rechte stukken van ongeveer 10 meter breedte door kleine greppels gescheiden. Hierna werd het d.m.v. een vuurpot of oude emmer, van onderen voorzien van gaten, afgebrand. De inhoud van de pot bestond n.l uit vuur dat op deze wijze werd verspreid. Daarna werd het bovenste laagje veen van ongeveer 10 a 15 cm los gehakt. In de maanden mei-juni werd de boekweit gezaaid en in september geogst (Boekweitmeel) werd door de inwoners van Den Oever nogal eens verhandeld op de markt in Coevorden.

5). Aldus Roelof Oevermans ('1893) op 2 oktober 1940 tijdens een gesprek met Reinder van Dalen. De gegevens heeft hij vooral ontleend aan de herinneringen van zijn in 1842 geboren vader, Geert Oevermans.

"Kousen uit, broek opgestroopt en koe bij de staart" was de mededeling van de heer Frieling uit Oranjedorp in de Emmer Courant van 11 september 1931. Hij reageerde daarmee op H T Buiskool "Historisch Emmen", een serie artikelen die in deze periode in deze krant zijn verschenen,

6). Dit gesprek werd -evenals dat met Roelof Oevermans- indertijd schriftelijk vastgelegd.

7). H.T. Buiskool *Zuidoost-Drenthe op weg naar een nieuwe toekomst III*. Assen 1956.

8). Hermannus Stel was in Valthe zowel landbouwer als onderwijzer.

9) Jan (*1877) overlijdt op 12 november 1913 "na een langdurig en geduldig lijden" in het Academisch Ziekenhuis in Groningen als gevolg van een ongeval met paard en wagen. Doordat het paard op hol sloeg, kwam hij onder de wagen -een z.g. wipkar- terecht. Hij was gehuwd met Aaltje Nijmeyer. De laatste hertrouwt met landbouwer Koops uit Emmen, wonende aan de toenmalige Weerdingerdwarstraat. In het pand is nu het Balkan-grillrestaurant gevestigd.

het vijf-tons "Allan" bovendeel van een EDS goederenwagon in het Staphorster veld.
(collectie H. Zandbergen)

EDS-TRAMWAGON 85

GERESTAUREERD

Door: G.H.Varwijk

DSM

Ruim 125 jaar geleden reed in Nederland de eerste stoomtram, dat was in het jaar 1879. Een paar jaar daarna, in 1885, werd in onze regio de Dedemsvaartse Stoomtramweg Maatschappij, de DSM, opgericht. De DSM heeft bestaan van 1885 - 1935. De DSM was de eerste stoomtram in Overijssel, maar ook in Drenthe. Enige tijd daarna werd de Eerste Drentse Stoomtramwegmaatschappij, de EDS opgericht. In 1935 vond de fusie plaats tussen de DSM en de EDS.

Fusie met de EDS

Toen in 1935 de fusie tussen de DSM en de EDS een feit was geworden, werd het materieel van zowel de Dedemsvaartse stoomtram als van de Eerste Drentse Stoomtram gezamenlijk gebruikt. De naam na de fusie werd EDS, en van het rijdend materieel werden de goederen wagons van beide trambedrijven in een donkergroene kleur geschilderd. De grote tramremise in Dedemsvaart kreeg toen ook de naam EDS. De wagons van de DSM (Dedemsvaartse Stoomtramweg Mij.) hadden daarvoor een donkerbruine kleur, die van de EDS (Eerste Drentse Stoomtram) een grijze kleur. De nieuwe kleur werd dus donkergroen. Helaas heeft de fusie geen winst gebracht. De tram kon de concurrentie met het autovervoer niet aan. Overigens werd in de oorlog de tram nog weer gebruikt; auto's en bussen reden er immers toen steeds minder door gebrek aan geschikte brandstof. Kort na de oorlog was het gedaan met de stoomtram. In 1947 werd de tram ontmanteld, de rails werden opgebroken en het rijdend materieel werd deels verkocht aan nog bestaande trambedrijven elders in het land. Een ander deel werd afgevoerd naar de sloop.

Ook zijn er toen een aantal goederenwagens terecht gekomen bij particulieren, vooral bij landbouwers, bijv. als schuurtje, kippenhok enz. Nog altijd is men geïnteresseerd naar oude wagonbakken of wat er nog van rest. Veelal kan men ze weer restaureren. Wagon 85 van de EDS is daarvan een mooi voorbeeld.

Stoomtram Hoorn - Medemblik

Al vanaf 1995 heb ik contacten met het museum "Stoomtram Hoorn - Medemblik", daarna ben ik lid geworden om op de hoogte te blijven met de historie van trams, zoals dat vroeger ook in Dedemsvaart het geval was. Dit museum heeft ruim 60 foto's van mij gekregen van de DSM en de EDS, met daarop o.a. gebouwen, locomotieven en wagens. Nu het museum in Hoorn een wagon van de EDS heeft gerestaureerd, is dit leuk te vermelden aan de leden van de historische vereniging en andere belangstellenden. Het adres van het museum "Stoomtram Hoorn Medemblik" is: Van Dedemstraat 8, Hoorn.

*Pas gerestaureerde wagon EDS-85
(foto M.C.W. van Rijn)*

Route van wagon 85

De gesloten goederenwagon EDS nr. 85 is in 1930 gebouwd bij de* Noord - Nederlandsche Machinefabriek te Winschoten. Er zijn destijds vijftien van deze wagens geleverd aan de EDS. Deze hadden een draagvermogen van tien ton. De wagens zijn in 1940 donkergroen geschilderd en gingen als koerswagens dienst doen, d.w.z. dat ze altijd een vaste route hadden. Een bordje koers-

wagen nr. 7 is nu ook weer aangebracht;

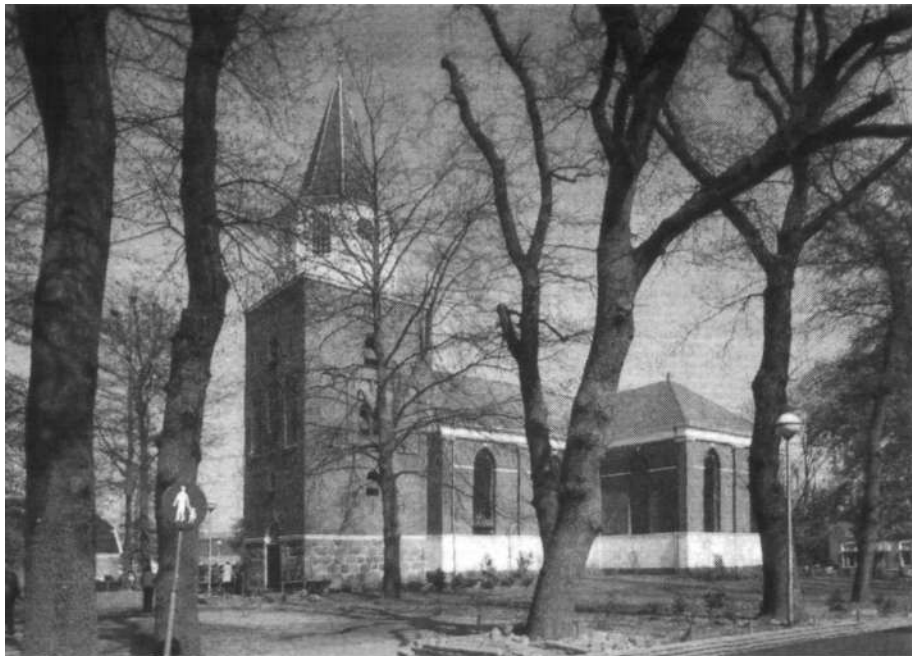
wagon 85 was de 7e wagon uit deze serie. Later, omstreeks 1950, is de wagon verkocht en terechtgekomen bij een boer in Ommen. Daarna is hij gebruikt als opslagruimte bij het Drentse Veenmuseum. Dit museum heeft hem doorgegeven aan de in 1994 beginnende toeristische spoorlijn "STAR" te Stadskanaal, waar hij als verkooppunt voor de plaatskaarten is gebruikt. In Stadskanaal heeft men intussen het station opnieuw opgebouwd. Als verkooppunt was deze wagon toen niet meer nodig. Door de "STAR" werd de goederenwagon 85 in 1995 geruild met een spoorgoederenwagon van de museum-stoomtram. Zij hadden de spoorgoederenwagon opgeslagen in een loods te IJmuiden. Tramwagon 85 verhuisde dus van Stadskanaal naar de stoomtram Hoorn - Medemblik. Intussen is de tramwagon 85 door medewerkers van de museum-stoomtram gerestau-reerd en weer geheel rijvaardig gemaakt.

Wagon 85 gerestaureerd

Kort geleden, in 2004, is de restauratie van wagon 85 van de EDS afgerond. Het resultaat mag er zeker zijn zoals te zien is op foto's. In dat jaar ontving ik n.l. van de heer Van Rijn van het museum "Stoomtram Hoorn - Medemblik" foto's van de gerestaureerde wagon 85 van de EDS. De wagon is weer als nieuw. Komt er een vervolg? Het museum "Stoomtram Hoorn - Medemblik" bezit nog een gesloten goederenwagon van de DSM, die nog rijvaardig gemaakt moet worden: n.l. de EE 12.

Bronnen

- *Brief en foto's van de heer M.C.W.van Rijn, chef materieel & werkplaatsen van het museum "Stoomtram Hoorn-Medemblik". (dd 24-4-2004)*
- *"De Stoomtram". Tijdschrift van het museum "Stoomtram Hoorn-Medemblik", 2004 nr 2 p.16.*
- *A.E.van Bergen en H.Zandbergen; "Van stoomtram tot DVM". Utg. NVBS, Amsterdam/Dieren 1985, p. 4, 198, 205, 278.*
- *"Op de raus" maandblad van de NVBS, 1996 nr.5p.168.*

'SCHEURING IN HERVORMD EMMEN: 1866-1868'

Door: DS J. te Winkel

OVER EEN WELLICHT NOODZAKELIJK OF TOCH NODELOOS CONFLICT TUSSEN WAARHEID EN EENHEID IN EEN DRENTSE ZANDGEMEENTE.

'Zolang 't in vrede kan, blijft de Drent, ook bij afwijkende godsdienstige gevoelens, hoe diep gevoeld ook, naar zijn aard maar liefst in die ene gemeenschap.' (H.J.Prakkë)

- 'De Drent is berucht om zijn veten, die hij met een allervriendelijkst gezicht tien jaar en langer volhoudt.' (H.Bardeloos)

'De verhouding heer en dienaar met zijn noodzakelijke consequenties van heerschappij en onderwerping ligt den Drent niet, die van vader tot kind, beter van vriend tot vriend echter, de sfeer van rustige gemeenzaamheid is karakteristiek voor hem.' [Anne de Vries)

Inleiding:

Emmen: in het midden van de 19e eeuw een klein dorp op de zuidpunt van de Hondsrug, een dorp nog net op het zand, maar aan de rand van het grote Bargerveen. Emmen was de kern, de (boeren)dorpen Westenesch,

Weerdinge, Angelslo, Zuidbarge en Noordbarge lagen er als een krans omheen. Een dorp met een kerk en een school. Bij de volkstelling van 1809 was van de 1085 inwoners 97,7% lid van de Nederlandse Hervormde Kerk. Er waren nog drie Lutheranen, een Katholiek en 21 joden. Bij de volkstelling van 1849 bleken 46 hervormden zich te hebben afgescheiden. Eind 1865, als onze geschiedenis begint, zijn de kerkelijke verhoudingen nauwelijks gewijzigd.(1) Emmen is een typisch Drents 'zand-dorp'.

Men leeft op die dorpen dicht bij elkaar, is in het werk op het land ook deels op elkaar aangewezen, de verschillen tussen 'hoog' en 'laag' zijn klein, de 'sociale controle' is groot, er leeft een sterk besef van het met elkaar te moeten doen, er samen uit te willen komen, de eendracht te bewaren. In de jaren 1866-1868 treedt er een scheuring op in de Hervormde Gemeente van Emmen. Het is een beladen en belaste geschiedenis, die haar sporen nog steeds trekt. Op 1 april 1867 werd naast de Hervormde Kerk een 'Evangelisatie' opgericht, en kort daarop een met haar verwante christelijke school. Ouders en kinderen gingen gescheiden wegen. De Hervormde Gemeente was al een keer eerder gescheurd, in 1842, toen als gevolg van de Afscheiding een

Christelijke Afscheiden Gemeente ontstond. Over die eerste scheuring is niet zoveel bekend. De feiten, en de namen. Maar weinig over wat het betekende in de kleine dorps gemeenschap, over hoe het beleefd werd.

'Cocksens' werden de afgescheidenen ook hier lang genoemd. Een scheldwoord, een scheidingswoord. Zij en wij.

Wat de specifieke aanleiding was tot afscheiding is ook niet duidelijk. Veen schrijft: 'Of er hier plaatselijk -dus In Emmen, JtW- zo erg veel bezwaar bestond tegen de prediking in de Hervormde Kerk, is niet bekend; misschien wel tegen de gang van zaken in het algemeen in die kerk' (2). In elk geval: op 12 november 1842 tekenden 24 gemeenteleden de kennisgeving van afscheiding. In de notulen van de kerkenraad wordt met geen woord over deze afscheiding gerept (3).

Over de tweede scheuring, een scheuring binnen de Hervormde Gemeente, is meer bekend. Nog steeds is er in hervormd Emmen een 'Grote Kerk' -van vrijzinnige signatuur, en een 'Kapel' -zich nog steeds rechtzinnig noemend.

130 jaar later zijn de scheuren dus nog zichtbaar en vooral voelbaar. Want scheuringen op het Drentse zand zijn heel lang scheidingen. Zij en wij. Over wat er gebeurde in de jaren 1866-1868 deze 'kroniek'.

Het is plaatselijke geschiedenis in al haar soms kleinheid en grootheid. De 'petite histoire' zal laten zien hoe lang -in elk geval bij de meerderheid- men heeft gehecht aan het vinden van eenheid, heeft geïnvesteerd in het proberen elkaar vast te houden. Maar er was ook -in elk geval bij de minderheid- een hechten aan, een vasthouden van 'de waarheid'.

'Eenheid' en 'waarheid': in de Kerk horen ze bij elkaar en staan ze in een voortdurende spanningsverhouding tegenover elkaar. Op het Drentse 'zand' is er, in de loop van de eeuwen en door de gang van de

omstandigheden, een sterke intuïtie gegroeid, een tweede natuur, om te hechten aan eenheid. Om voor alles consensus te verkiezen boven scheuring. Daarvan zal in deze geschiedenis verteld worden. En ook over wat gebeurt als consensus dan toch niet lukt!

Het gangbare verhaal en de gebleken feiten

Wat gebeurde er rond het jaar 1867? Eerst het verhaal.

Het gangbare verhaal is dat na ds. H.S.J.Hugenholtz (in Emmen predikant van 1854 tot 1865, en de laatste rechtzinnige predikant), er voor het eerst een vrijzinnige predikant werd beroepen: ds. M.A.Gooszen. Een deel van de gemeente kon hier niet mee instemmen. En zo kwam er -nog steeds volgens het verhaal- een rechtzinnige evangelist, de heer W.Lubach, naar Emmen, en ontstond er een rechtzinnige evangelisatie, de voorloper van de Kapel.

Emmen werd 'links', dus werd er als reactie actie ondernomen van 'rechts'. Zo was het verhaal, zo zouden de feiten zijn.

De feiten waren echter anders.

Voorspel

Op 29 december 1865 overlijdt dr. Hendrikus Stephanus Johannes Hugenholtz (4). Hij was in 1821 in Coevorden geboren, had als predikant gestaan in Bentheim, Veldhuizen (classis Bentheim) en Zwolle. En hij was in 1854 naar Emmen gekomen (5). Ds Hugenholtz is dus niet oud geworden: slechts 44 jaar. Van hem wordt steeds gezegd (6), dat hij de laatste rechtzinnige predikant was.

Dit, in het licht van het komende, niet onbelangrijke feit, blijkt niet juist. Ik kom daar later op terug.

Terug naar eind december 1865. Het was in die tijd gebruikelijk, dat bij het overlijden van een dienstdoende predikant de (eventuele) weduwe recht had op een vol jaar traktement: het 'jaar van gratie'.

Op 26 mei 1866 wordt er bij de kerkenraad in Emmen een brief bezorgd van het Ministerie van Justitie, afdeling: Hervormde Eredienst. De weduwe van ds. Hugenholtz blijkt afstand te doen van een gedeelte van het 'jaar van gratie', namelijk van het laatste kwartaal, vanaf 1 oktober a.s., wat betekent dat er beroepen kan worden!

In het voorjaar van 1866 doet zich nog een andere opmerkelijke ontwikkeling voor.

Er vestigt zich in Emmen een evangelist: de heer W.Lubach, 'geëxamineerd Godsdienst onderwijzer bij het Klassikaal bestuur Heeren Veen'. Het blijkt dat hij met zijn werkzaamheden is begonnen voor 1 april 1866 (7).

Ook dit is een niet onbelangrijk feit, want het betekent dat al voordat de beroepingskwestie van de nieuwe predikant ging spelen (juni-juli 1866), dus al voordat een eventueel niet-rechtzinnig predikant in Emmen beroepen zou worden, er reeds een evangelist van 'confessionele' richting in de gemeente werkzaam was!

Het is dus niet zo, zoals velen menen (8), dat eerst in Emmen een niet-rechtzinnig predikant beroepen werd, en daarna, na de scheuring, een evangelist, zijnde Lubach, benoemd werd.

Lubach werkte al in Emmen en speelde ook een actieve rol in de beroepingsstrijd in de zomer van 1866. Op die rol kom ik nog terug.

Zomer 1866: Beroeping en conflict

Eind mei 1866 is dus de weg vrij voor de beroeping van een nieuwe predikant in Emmen.

Een jaar later, in 1867, zal in de Hervormde Kerk een ander verkiezingssysteem worden ingevoerd. Er komt dan in Emmen een kiescollege, bestaande uit 18 gekozen leden, die samen met de kerkenraad (negen leden) de benoeming van ouderlingen en diakenen en de beroeping van een predikant in handen heeft. Nu vindt de beroeping nog plaats onder een variant van het

oude collatie-systeem: totaal 107 stemmen zijn verdeeld onder 'eigenerfden' (boeren-eigenaren).

Op 15 juni komen de stemgerechtigden (de houders van de 107 stemmen) voor het eerst bij elkaar. Er wordt een bestuur gekozen 'ten einde de vergadering te presideren en orde in de werkzaamheden te brengen'.

Bestuursvoorzitter wordt mr. L. Oldenhuis-Tonckens. Tevens wordt er een twaalfstal opgesteld (twaalf namen van predikanten, waaruit er straks een gekozen zal dienen te worden).

Op 26 juni vindt er een tweede vergadering plaats. Er wordt een zestal opgesteld. Onder hen is ds. Nonhebel uit Middelburg.

Dan wordt het 17 juli 1866. Opnieuw komen de stemgerechtigden bijeen. Nu wordt een drietal opgesteld. Op het drietal staan de namen Van Ende, Gooszen, Willinge. De naam van ds. Nonhebel komt op het drietal dus niet meer voor.

Niet iedereen blijkt het met deze keuze eens. In de stukken vinden we deze zin: '...met welk drietal sommige Stemgerechtigden zich niet verenigden, hoewel zij vroeger het gemaakte twaalf- en zestal hadden goedgekeurd' (9).

Er blijkt dus onvrede met de gedane keuze. Niet duidelijk wordt de precieze reden van de onvrede. Maar in het licht van het nu volgende zou men kunnen afleiden, dat het feit dat ds. Nonhebel niet meer van het overgebleven drietal deel uitmaakt de reden was.

Op 27 juli vindt de uiteindelijke verkiezing plaats. Er worden 105 van de 107 stemmen uitgebracht (98%).

Uitslag: ds. Van Ende: 0 stemmen, ds. Gooszen: 39 stemmen, ds. Willinge: 20 stemmen.

En op ds. Nonhebel worden 46 stemmen uitgebracht. Maar ds. Nonhebel stond dus niet meer op het drietal!

Het proces-verbaal, opgemaakt door het ad hoc - bestuur van de

stemgerechtigden, meldt dan ook: zodat 'door deze stemming bleek, dat wettig op personen, die op het drietal voorkwamen, waren uitgebragt 59 stemmen' en 'door deze stemming alzo is gebleken, dat tot predikant te Emmen benoemd is Gooszen, pred. te Dwingeloo'(10).

De verkiezingsstrijd is volgens berichten zeer heftig geweest. De opkomst wijst daar wellicht ook op. Buiskool (11) schrijft: 'Met buitengewone felheid is hier toen te Emmen een kerkelijke strijd gevoerd. Dagen, weken lang is er gewerkt en bewerkt met allerlei geoorloofde en ongeoorloofde middelen.

Zelfs werden met het boerhoorn voorop de stemgerechtigden naar Emmen geleid, en moesten de meiersboeren den terreur ondervinden van hun heerschappen.'

In deze verkiezingsstrijd heeft ook evangelist W.Lubach een actieve rol gespeeld. Nogmaals: dus al voordat de theologische 'kleur' van de nieuwe predikant vaststond!

In een latere brief van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen aan het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging, de richtingsorganisatie die vanaf 1 april 1867, Lubach financieel zou ondersteunen, vinden we over Lubach's rol het volgende. In een passage over 'den U (het hoofdbestuur, JtW) wel bekenden verkiezingsstrijd in 1866', lezen we: 'een verkiezingsstrijd welke nooit die grote omvang zou hebben verkregen, nooit die treurige gevolgen zou hebben gehad, indien niet W.Lubach van Hoogeveen (12) opzettelijk herwaarts gekomen te midden van vele minder ontwikkelden, maar die verlangden naar de verkondiging van J.Chr. als den eenigen Heer, als drijver ware opgetreden, en die strijd als een voor hem voordeelig terrein hadde geëxploiteerde (13).

Er moet hier natuurlijk wel bij worden vermeld dat dit een brief was van 'de tegenpartij', die is geschreven in de periode toen het conflict tot scheuring verworpen was.

Consensus of scheuring.

Terug naar 27 juli. Het bestuur van de stemgerechtigden verklaart Gooszen benoemd tot predikant in Emmen. Je zou verwachten dat de kerkenraad, bestaande uit acht personen en de consulent, van wie de grootst mogelijke meerderheid voor Gooszen is, met de conclusie van het bestuur van de stemgerechtigden accoord kan gaan. Maar: zo niet!

Op 1 augustus schrijft de kerkenraad aan het classicaal bestuur, dat er een geschil is ontstaan tussen een lid van de kerkenraad en de consulent (vermoedelijk de predikant van het -rechtzinnige- Schoonoord) aan de ene kant, en de overige zeven leden van de kerkenraad aan de andere kant, over de vraag 'wie beroepen zouden worden'. De kerkenraad roept 'de beslissing' in van het classicaal bestuur in Coevorden. Ze beschouwt zich 'niet gerechtigd...om te beslissen of de Stemgerechtigden al of niet buiten het gemaakte drietal mogten gaan, waar omtrent nergens wettelijke bepalingen bestaan'(14).

Als je dit zo leest, lijkt het mij van de kerkenraad een depolariserende stap. Immers: de stemming lijkt duidelijk, niet alleen het bestuur van de stemgerechtigden, ook de grootst mogelijke meerderheid van de kerkenraad blijkt het daarover eens, en toch wordt vanwege het ontstane 'geschil' binnen de kerkenraad een beslissing uit handen gegeven.

Hoe gaat het verder. Het blijft interessant!

Op 28 augustus 1866 komt het classicaal bestuur in een extra zitting bij elkaar. Ze adviseert de kerkenraad zich 'vooralsnog van het uitbrengen eener beroeping, .te onthouden' en nodigt de kerkenraad uit 'te trachten het gerezen verschil tusschen stemgerechtigden in der minne te beslechten', door de stemgerechtigden alsnog een keuze te laten doen tussen ds. Nonhebel en ds. Gooszen (15).

Kortom: het mag opnieuw tussen de beide kandidaten met de klaarblijkelijk meeste aanhang.

Over het feit dat een van de kandidaten niet meer op het drietal voorkwam wordt niet gerept. Je zou kunnen zeggen: een pastorale oplossing, 'in der minne' beslissen..

Op 3 september gaat er een brief van de kerkenraad uit naar het bestuur van de stemgerechtigden, waarin melding wordt gedaan van het classicaal advies, en van het accord ermee van de kerkenraad -op 2 september in een buitengewone vergadering bij elkaar gekomen- en waarin de stemgerechtigden worden uitnodigd 'overeenkomstig het bekend gemaakte gevoelens des. CL.Best. te handelen'(16).

Op 19 september vinden opnieuw verkiezingen plaats. Het is jammer dat er niet meer achtergrond informatie over te verkrijgen is, want wat gebeurt er?

Er worden deze keer slechts 55 stemmen uitgebracht, en alle 55 op ds. Gooszen.

De voorstanders van ds. Nonhebel hebben deze kans dus kennelijk niet willen gebruiken.

Waarom niet? Hielden ze principieel vast aan hun uitleg van de uitslag van de stemming op 27 juli: dat dus Nonhebel vanwege de op hem uitgebrachte meeste stemmen verkozen had moeten worden, en verwierpen ze daarom het -blijkbare-compromisvoorstel van het classicaal bestuur? Of schatten ze in dat hun kandidaat toch geen meerderheid van stemmen zou kunnen krijgen?

In enkele artikelen in 'Holdert Nieuws' uit 1977 over de geschiedenis van de Hervormde Gemeente, schrijft Mandé over die verkiezingsperikelen:

'Ds. Gooszen werd beroepen. Oude rechtzinnigen beweerden dat de rechtzinnige kerkenraadsleden het zwijgen hebben bewaard in de zaak.'(17).

Strict genomen lijkt deze uitspraak niet te kloppen. In elk geval een kerkenraadslid (en de consulent) tekende protest aan. Maar misschien doelden de 'oude rechtzinnigen' met het 'zwijgen', op het niet stemmen van

'hun' stemgerechtigden op 19 september?

Hoe ging het nu verder?

Er zijn, na ingewonnen advies door de kerkenraad bij het classicaal bestuur, dus opnieuw verkiezingen geweest. De uitslag lijkt evident. Maar opnieuw schrikt de kerkenraad ervoor terug om na de gedane benoeming tot beroeping over te gaan.

Op dezelfde 19e september schrijft de kerkenraad weer een brief aan het classicaal bestuur.

De brief wordt geschreven 'namens den kerkenraad door den Consulent'. In de brief wordt melding gemaakt, dat 'wederom geschil is ontstaan omtrent het gevolg, aan deze benoeming te geven, tusschen den Consulent en de andere leden van den kerkenraad' (18). De vorige keer stonde er nog zes kerkenraadsleden tegenover een plus de consulent. Nu staat de consulent kennelijk alleen tegenover de kerkenraad.

Wat is in de kerkenraads-vergaderingen de rol geweest van de consulent? De consulent was vermoedelijk ds. D.Goedhuis uit Schoonoord, gezien zijn standplaatsen zeer waarschijnlijk een predikant van de 'Groninger richting' (zie par. 9) (19). Bij het beantwoorden van deze vraag wrekt zich het ontbreken van de kerkenraadnotulen uit de periode 1843-1888!

In de brief wordt verder gesteld dat de kerkenraad 'met algemeene stemmen besloten heeft, om, met opgave der bezwaren, 't proces-verbaal der benoeming van Stemgerechtigden, dat een Acte van benoeming in zich sluit' aan het classicaal bestuur toe te zenden, -en nu komt het!- met het verzoek 'om deze zaak op nieuw in ernstige overweging te nemen en naar bevinding van zaken handelend op te treden'(20).

Opnieuw kun je niet zeggen, dat de kerkenraad gebruik, laat staan misbruik, van de ontstane situatie maakt. Opnieuw vraagt zij het classicaal bestuur om een beslissing te nemen:

'..naar bevinding van zaken handelend op te treden', daarmee een eigen beslissing uit handen gevend en risico lopend!

Het vorige advies van het bestuur van de classis: een verkiezing tussen Nonhebel en Gooszen, was immers voor (de grootst mogelijke meerderheid van) de kerkenraad ook niet van risico ontbloot. Opnieuw, lijkt mij, van de kerkenraad een depolariserende stap!

In de brief is sprake van 'opgave der bezwaren'. Inderdaad hadden de niet-stemmers van 19 september niet geheel stil gezeten. Gedateerd op 20 september komt een bezwaarschrift bij het classicaal bestuur binnen, ondertekend door A.Aikes en mede ingebracht namens 34 stemgerechtigden, omtrent de op 19 september gedane benoeming.

Dit bezwaarschrift heeft voor de kerkenraad kennelijk zwaar gewogen!. De brief van de kerkenraad en die van de bezwaarde stemgerechtigden worden besproken op de vergadering van het classicaal bestuur van 26 september. De notulen van deze vergadering geven interessante nadere informatie. De kerkenraad blijkt 'wegens het bij hen ingekomen protest' zich 'ongenegen' te verklaren 'de benoeming van ds. Gooszen in eene kerkelijke beroeping te veranderen'. En er zou bij de kerkenraad vrees bestaan 'tegen den wensch der gemeente... oneenigheid en scheuring' te veroorzaken. (21) De kerkenraad blijft kennelijk zoeken naar een oplossing die zo breed mogelijk gedragen kan worden, blijft consensus zoeken om scheuring te voorkomen.

Het classicaal bestuur hakt nu echter de knoop door. Het lijkt geïrriteerd. Van de 107 bestaande stemmen zijn nota bene 55 stemmen, de volstreckte meerderheid, op ds. Gooszen uitgebracht, 'terwijl de houders der overige 52 stemmen geweigerd hadden de hunne uit te brengen'(22). Het classicaal bestuur schrijft kerkenraad en bezwaarden, dat 'de

Heer Gooszen geacht moet worden op eene wettige wijze te zijn benoemd' en roept de kerkenraad op tot beroeping over te gaan (23).

Toch is dit nog niet het einde. Zowel de 'groep Aikes', als 'eenige leden van den kerkeraad', hoeveel weten we niet, gaan in beroep bij het provinciaal kerkbestuur van Drenthe. De 'eenige' leden van de kerkenraad vragen aan het provinciaal bestuur te bevorderen dat de stemgerechtigden alsnog komen 'tot het gemeenschappelijk uitbrengen eener (door hen onderstreept, JtW) stem', en als dat niet mocht gelukken de kerkenraad de vrijheid te geven 'tot eene vrije beroeping overtegaan'. Een laatste poging tot consensus! De 'groep Aikes' vraagt de benoeming van ds. Nonhebel 'voor wettig te verklaren', en als dat niet zou kunnen plaatsvinden 'tot eene nieuwe benoeming over te gaan'. (24)

Het provinciaal kerkbestuur doet op 20 november 1866 in een buitengewone vergadering uitspraak. Alle argumenten van de bezwaarden worden van tafel geveegd. De vraag van de kerkenraadsleden om te komen tot het 'gemeenschappelijk uitbrengen eener stem' wordt 'geheel onhoudbaar' genoemd, en de bezwaren van de 'groep Aikes' als 'van geene waarde' verklaard. En ook het classicaal bestuur krijgt een stevige veeg uit de pan. Het had nooit mogen voorstellen een nieuwe stemming te beleggen tussen Nonhebel en Gooszen. De beslissingen van het classicale bestuur worden dan ook door het provinciaal bestuur vernietigd. De belangrijkste overweging van het provinciaal bestuur is, dat de naam van ds. Nonhebel wel voorkwam op het zestal, maar, met meerderheid van stemmen, niet meer op het drietal, en dus kon op de 27ste juli, op de datum van de definitieve stemming, niet meer op ds. Nonhebel een stem worden uitgebracht.

De uitslag van de stemming op 27 juli was dus dat ds. Gooszen met 39 stemmen wettig was verkozen. Zo had het classicaal bestuur, vond het provinciaal kerkbestuur, moeten beslissen.

En zo beslist zij nu zelf. 'Doende wat het klass. Bestuur voornoemd had behooren te doen, besluit (het provinciaal bestuur, JtW) dat de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen, ter vervulling der vacature door 't overlijden van ds. Hugenholtz, de beroeping zal behooren uit te brengen op ds. M.A.Gooszen, predikant te Dwingeloo'(25).

Ds. M.A.Gooszen neemt het beroep aan en doet op 17 maart 1867 intrede. (26)

Voorjaar 1867: scheuring.

Ds. Gooszen heeft in de hervormde gemeente Emmen intrede gedaan. Maar in diezelfde gemeente werkt ook nog een evangelist: W.Lubach. Hoe werkt dat?

Op 18 maart 1867 wordt een brief bezorgd bij de kerkenraad, ondertekend door 82 gemeenteleden, waarin grote zorg wordt geuit over de rol die evangelist Lubach in hervormd Emmen vervult. Dit is de tekst van de brief:

'De ondergetekenden alle lidmaten der Hervormde Gemeente te Emmen hebben sedert eenige maanden met belangstelling gelet op de werkzaamheden en verrigtingen van zekeren W.Lubach, die zo te Emmen, als te Zuidbargen en Westenesch geregeld, openlijke godsdienst oefeningen en katechesaties gehouden heeft, en nog houdt, zonder daartoe aangesteld en geregtegd te zijn.

Zij zijn van oordeel dat die man veel kwaad in de gemeente gesticht heeft, en nog aanbrengt, dewijl zij hem beschouwen als de oorzaak van veel verdeeldheid en twist, haat en vijandschap in de Gemeente. Alle deze onaangenaamheden, ook in het belang van de behoeftigen der gemeente, wenschen de ondergetekenden naar hun Christelijk

gevoel gaarne uit de weg te zien geruimd, en genoemde gemeente te zien bloeien, in eendragt, vrede en liefde jegens elkander'. De onder-tekenaars wenden zich tot de kerkenraad 'met het ernstig en dringend verzoek' de heer Lubach te verbieden zijn werkzaamheden voort te zetten. En ze besluiten met op te merken -kennelijk hebben ze niet alle vertrouwen in de kerkenraad- dat 'zoo dit niet mochte geschieden' zij zich, 'hoe ongaarne ook', genoodzaakt en verplicht achten om de hulp van het classicaal bestuur in te roepen. (27)

Het zal een jaar duren voordat de kerkenraad actie onderneemt. Op 6 maart 1868 zal zij haar zorg over de rol die evangelist Lubach in Emmen vervult, aanklaarten bij het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging. In dat jaar is het nodige gebeurd. Wellicht het onnodige. Nu eerst de 'andere kant'. We keren terug naar het voorjaar van 1867.

In april 1867 komen er bij het bestuur van de (landelijke) Confessionele Vereniging twee brieven binnen uit Emmen, beiden gedagtekend op 1 april. In de ene brief wordt kortweg melding gemaakt van het feit, dat 'door Gods zegen...in de gemeente Emmen een afdeling der Conf. Vereeniging' is opgericht en dat het bestuur van de afdeling bestaat uit H. Sikken, kerkvoogd, E.Horring, oud-ouderling, J. Knegering, A.Aikes, kerkvoogd en W. Lubach, geëxamineerd godsdienst onderwijzer. (28) De brief wordt mede ondertekend door nog 27 leden.

Op 1 april is dus de scheuring binnen de Hervormde Gemeente Emmen een feit!

In de volgende kroniek het vervolg

NOTEN

1. De Kok o.f.m., p.386.
2. Bosscha e.a., p.125.
3. Notulen van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen, 1842.
4. 'Naamlijst van Hervormde Predikanten in de Provincie Drenthe', in Bijlage P. in Van Alphen.
5. Romein, p.276.
6. Buiskool p.27, Bosscha, p. 125, Geluk-Bleumink e.a., p.32, Bardeloos, p.93.
7. Twee brieven van het afdeUngsbestuur-in-oprichting te Emmen van de Confessionele Vereniging, d.d. 1 april 1867.
8. Zie noot 6.
9. Brief van het provinciaal kerkbestuur Drenthe, d.d. 20/11/1866.
10. Ibidem
11. Buiskool, a.w., p.27. Buiskool schrijft over ds. Sonnhebel in plaats van ds. Nonhebel
12. 'Hoogeven' moet dus 'Heerenveen' zijn.
13. Brief van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen aan het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging, d.d. 6/3/1868.
14. Notulen classicaal bestuur Coevorden, ±±28/8/1866.
15. Brief van het classicaal bestuur Coevorden, ±± 28/8/1866.
16. Brief van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente te Emmen aan de 'H.H. Stemberechtigden', ±± 3/9/1866.
17. 'Holdert Nieuws', 1977, p. 16.
18. Zie noot 9.
19. Volgens een andere bron, namelijk de in noot 9 genoemde brief van het provinciaal kerkbestuur Drenthe, heeft een lid van dat bestuur: ds. J.W.Lieftinck, zijn secundus naar de vergadering van 20/11/1866 afgevaardigd, omdat hijzelf de consulent van Emmen was.
20. Zie noot 9.
21. Notulen classicaal bestuur Coevorden, 26/9/1866.
22. Ibidem
23. Zie noot 9.
24. Ibidem
25. Ibidem.
26. 'Naamlijst', zie noot 4.
27. Brief van leden van de Hervormde Gemeente Emmen, d.d. 18/3/1867.
28. Zie noot 7.

Schenking aan de Historische Vereniging door de heer H. Slik te Almelo.

Door : Sis Hoek

Het contact met de heer Henk Slik uit Almelo was niet onverwacht. In de familie van mijn vaders kant komt de naam Slik "aangetrouwd" voor en ik heb les gehad van "meester Slik" op school I. In oude kranten kwam ik diverse malen de naam Slik tegen, een hoge ambtenaar van de belastingen in Emmen tijdens de eerste decennia van de 20e eeuw. Ik dacht de familie Slik plezier te kunnen doen met enkele foto's van krantenberichtjes waar de naam Slik in voorkwam en werd door een oudere achterneef doorverwezen naar Henk Slik in Almelo "omdat die alles over de familie verzamelt". Henk bleek de berichten te kennen en al pratend bleek dat hij ontzettend veel had verzameld en niet alleen over de familie. Henk's vader, Jaap Slik, geboren in Emmen als zoon van de eerder genoemde belastingambtenaar werd evenals zijn broer Willem (mijn meester Slik) onderwijzer. Jaap Slik stond begin jaren '20 enkele jaren aan school III in Nieuw-Weerdinge en kwam daarna als onderwijzer aan school II (meester Vegterschool) in Emmen. Als hobby fotografeerde Jaap Slik veel. Hij was zelfs eind jaren '30 enige tijd "correspondent" bij de Emmer Courant. Dat betekende dat hij foto's maakte van gebeurtenissen in Emmen en daar een korte tekst bijschreef. Mijn eerste reactie op dit verhaal was: "zijn die foto's er nog originele staat?". Ja dus. Ik moest maar eens komen kijken wat hij allemaal had, misschien ook leuk voor de vereniging om iets mee te doen. Een afspraak was snel gemaakt, "niet voor een uurtje" zei Henk, ik moest er de hele dag maar voor uittrekken! Dat was wel nodig ook. Om even over tien doken we in de eerste van de 240(!) albums en tegen vijf uur had ik pas tien gezien en was overweldigd door alles wat ik had gezien.

Het mooiste bewaarde hij echter voor het laatst. Een schriftje van zijn vader, uit zijn tijd als onderwijzer aan school III in Nieuw-Weerdinge, waarin allerlei briefjes waren geplakt die ouders van leerlingen naar "meester" schreven om het verzuim van hun kind aan te kondigen of te verklaren. Vader Jaap Slik noemde het schriftje "Heilige Documentjes" en dat zijn het ook, zeker als je dat zo'n 70 jaar later leest. "Dat moet uitgegeven worden" riep ik. Ja maar hoe! Daar moeten we dus maar eens over nadenken. Behalve het schriftje zijn er ook nog schoolfoto's uit die periode. Tijdens een tweede afspraak waar Henk en zijn vrouw (een dochter van de familie Dassen uit Oranjekanaal) naar Emmen kwamen heb ik enkele tientallen foto's, die denk ik uniek voor Emmen zijn, in mogen scannen. Voor de Vereniging (waarvan Henk lid is geworden) kreeg ik een aantal schriften waarin (gekopieerd) het vrijwel dagelijkse schoolverslag van de jaren '38 t/m '46 van School I in Emmen, geschreven door het toenmalige hoofd dhr. S. Dijkstra. Schitterend materiaal waar we een selectie uit zullen maken om in de Kroniek te publiceren. Verder had Henk voor de vereniging een oude film overgezet op DVD, met filmmateriaal uit 1940 (schaatsen op het zwembad) en beelden van de meester Vegterschool tussen 1945 en de laatst gehouden reünie van de school in de jaren '80. Ook de "Heilige Documentjes" ligt in Emmen. Als vereniging gaan we proberen het op de een of andere manier uit te geven. Dit unieke tijdsbeeld zal ongetwijfeld door velen met een glimlach gelezen worden. Onderstaande foto werd begin januari 1938 gemaakt door Jaap Slik. Heel Nederland was in blijde verwachting van de geboorte van het eerste prinsenkind van Juliana en Bernhard. Vanaf begin januari belegerde de pers Soestdijk en iedere beweging van het prinselijk gezin was "nieuws". Landelijk werden inzamelingsacties gehouden voor babyuitzetten voor

arme gezinnen. Ook in Emmen was men actief.

Zes en vijftig gelukkige moeders

Bestuursmededelingen,

Als deze Kroniek bij u in de bus valt zijn de eerste activiteiten in 2006 van onze vereniging al weer verleden tijd en maken we ons op voor de ledenvergadering waarvoor u tegelijk met de kroniek de uitnodiging en stukken ontvangt. We hopen op een grote opkomst. Niet alleen omdat we graag verantwoording willen afleggen over onze activiteiten maar ook omdat de lezing van Roel Sanders ongetwijfeld interessant zal zijn.

In de maanden tot aan de zomervakantie staan ook nog een aantal activiteiten op ons programma waarvoor we u van harte uitnodigen.

Enkele bestuursleden zijn op dit moment samen met leden van de historische werkgroepen in Zuidbarge en Noordbarge, Plaatselijk Belang in Oranjekanaal en Westenesch én leden van zustervereniging in het gebied waar het Oranjekanaal loopt, bezig een tentoonstelling in te richten over het Oranjekanaal. Zoals u weet is ter gelegenheid van het 150 jarig bestaan in 2005 van het Oranjeknaal én het 65 jarig bestaan van het Prins Bernhard Cultuurfonds, een fraaie cassette uitgegeven over het Oranjekanaal. Tijdens de presentatie van deze cassette is besloten dat 2006 in het teken van het Oranjekanaal zou komen te staan en dat langs het kanaal "een waslijn van activiteiten" zou plaats vinden.

De gemeente Emmen zal een flinke was aan deze lijn hangen! In juni zal de opening van de manifestatie plaats vinden bij de molen in Zuidbarge in samenwerking met de Historische werkgroep Zuidbarge. Een week later zijn er feestelijkheden in Westenesch en in de periode juli/augustus zal in het Centrum Beeldende Kunst (bruggebouw) een tentoonstelling te zien zijn van het Drents Schildersgenootschap.

Tegelijk met deze tentoonstelling zal in de kleine zaal van het bruggebouw een tentoonstelling gehouden worden over de geschiedenis van het Oranjekanaal. Deze tentoonstelling

wordt samengesteld en gecoördineerd op initiatief van en door onze vereniging, in samenwerking met de al eerder genoemde organisaties.

Binnenkort starten we in samenwerking met de historische werkgroepen in de buitendorpen een tweewekelijkse rubriek in een van de weekbladen die in de Zuidoosthoek van onze provincie wordt verspreid. Aan de hand van een (historische) foto en een korte omschrijving hopen we meer informatie over de betreffende foto te verkrijgen. Op deze wijze proberen we de lezers meer te betrekken bij de rijke en gevarieerde geschiedenis van deze gemeente.

Naar aanleiding van het verschijnen van het (concept) Masterplan (oktober 2005) heeft het bestuur van de historische vereniging een reactie op dit plan gezonden naar het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Emmen. In deze reactie zijn de diverse op-en aanmerkingen meegenomen die naar voren kwamen tijdens de drie bijeenkomsten van onze vereniging rondom de wijk Angelslo.

In de volgende Kroniek hopen we u o.a. meer te kunnen vertellen over de grote Veententoonstelling en de plannen voor promotie van de Drentse taal.

Wij hopen u te zien op **13 maart**

Het bestuur

Emmen, Oudheidkamer